

مبانی اعتقادی قانون حجاب در جمهوری اسلامی در تطبیق با آیه لاکراه

لیلا ملک زاده آنچه^۱

چکیده

حجاب، به عنوان یکی از اصول بنیادین جمهوری اسلامی ایران، نمادی از هویت دینی و فرهنگی این کشور است. پژوهش حاضر باهدف بررسی جایگاه و اهمیت حجاب در جمهوری اسلامی ایران، به واکاوی ریشه‌های تاریخی، مذهبی و اجتماعی این پدیده می‌پردازد. با استناد به شواهد تاریخی، نشان داده می‌شود که حجاب همواره در تمدن غنی ایرانیان ریشه داشته است. همچنین در چارچوب آموزه‌های دینی (قرآن و روایات)، به عنوان تکلیفی دینی و راهی برای حفظ کرامت، حریم خصوصی و امنیت روانی زنان مورد تأکید قرار گرفته است. تحلیل شبهات پیرامون آیه لاکراه نشان می‌دهد که آزادی در پذیرش دین، مستلزم مسئولیت‌پذیری در قبال احکام و قوانین جامعه اسلامی است. این مقاله با روش کتابخانه‌ای و به شیوه‌ی توصیفی - تحلیلی نگاشته شده است. نتیجه نهایی نوشتار اثبات می‌کند که هدف مشترک مبانی حقوقی اسلام و جمهوری اسلامی در جلوگیری از فساد اخلاقی و حفظ هویت اسلامی جامعه، اهمیت حجاب را به عنوان نمادی از هویت دینی و فرهنگی کشور برجسته می‌سازد.

کلمات کلیدی: حجاب، جمهوری اسلامی ایران، قانون، لا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ، مبانی اعتقادی

۱. طلبه سطح ۲، حوزه علمیه الغدير، تهران، ایران

حجاب، به عنوان یکی از موضوعات محوری در آموزه‌های اسلامی و فرهنگ ایرانی، همواره مورد توجه اندیشمندان، فقها و جامعه‌شناسان بوده است. با این حال، در سال‌های اخیر، شبهاتی پیرامون الزام قانونی حجاب در جمهوری اسلامی ایران مطرح شده است که برخی با استناد به آیه شریفه «لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ»^۱، آن را با اصل آزادی در اسلام در تعارض می‌دانند. این چالش، ضرورت تبیین مبانی اعتقادی، تاریخی، فقهی و حقوقی حجاب را دوچندان می‌کند، تا مرزهای آزادی و الزام در اسلام به درستی روشن شود. مسئله اصلی مقاله حاضر، بررسی حجاب از منظر اعتقادی، تاریخی، فقهی و حقوقی و تطبیق آن با آیه «لا إكراه» است. این پژوهش با تحلیل تحولات پوشش زنان در فرهنگ و تمدن ایران، ریشه‌های فطری و شرعی حجاب را بررسی کرده و به شبهات مطرح شده پیرامون آن پاسخ می‌دهد. بیان صحیح مسئله حجاب در جمهوری اسلامی روشنگری فکری برای برطرف کردن شبهات پیرامون ارتباط حجاب با آیه «لا إكراه»؛ حفظ هویت اسلامی و ایرانی در برابر تهاجم فرهنگی؛ و ارتقای آگاهی عمومی درباره نقش حجاب در حفظ کرامت انسانی و استحکام خانواده حائز اهمیت است.

پیشینه حجاب در منابع اسلامی، از قرآن کریم و احادیث معصومین (ع) تا آثار فقها و مفسران، سابقه‌ای طولانی دارد. در فرهنگ و تمدن ایران نیز، تحولات پوشش زنان از دوران باستان تا اسلام، نشان‌دهنده اهمیت این موضوع در هویت تمدنی کشور است. در دوره معاصر، با تأسیس جمهوری اسلامی ایران، حجاب به عنوان یکی از ارکان نظام ارزشی جامعه اسلامی در قانون اساسی و قوانین کشور مورد تأکید قرار گرفته است. با تقویت بنیان‌های اعتقادی و فقهی جامعه از طریق تبیین ریشه‌های تاریخی و شرعی حجاب در جمهوری اسلامی ایران باتکیه بر آیه «لا إكراه»، نشان دادن هماهنگی بین آزادی‌های فردی و الزامات شرعی، بررسی تاریخی پوشش زنان در ایران، کنکاش در ریشه‌های فطری و شرعی حجاب، بیان ادله قرآنی، روایی و نظرات فقها و همچنین بررسی مبانی حقوقی اسلام و جمهوری اسلامی، می‌توان به شبهات موجود پاسخ داد و تصویری جامع از این مسئله ارائه نماید.

۱- مفهوم شناسی

در باب بررسی این مقاله توجه به معنای چندواژه ضروری است :

۱-۱- حجاب

حجاب در لغت به معنای پرده، ستر، روبند و برقع است. (معین، ۱۳۸۷، ص. ۴۲۶). در دائرةالمعارف سیاح آمده است: حجاب به معنای در پرده بودن و بازداشتن از درآمدن است. (سیاح، ۱۳۶۸، ص. ۴۶۷)، برخی نیز گفته‌اند: حجاب مصدر حجب به معنای چادر، حائل، مانع و هرگونه وسیله‌ی جداسازی است. (آذرنوش، ۱۳۹۳، ص. ۱۶۸). حجاب در قرآن به معنای پوشش و پرده‌داری است که به حفظ عفت و حیا در جامعه اشاره دارد دو به‌عنوان یک دستور الهی برای زنان و مردان مطرح شده است، علاوه‌برآن حجاب در اسلام مفهومی جامع و چندوجهی نیز دارد که نه تنها به پوشش ظاهری محدود نمی‌شود، بلکه جنبه‌های باطنی، اخلاقی و رفتاری را نیز در برمی‌گیرد. (طباطبایی، ۱۳۸۲، ص. ۱۲۳-۱۳۵)

۱-۲- اعتقاد

اعتقاد در لغت به معنای باور، ایمان راسخ، بستن و محکم کردن است^۱ که در اینجا به معنای محکم کردن باور در دل و ذهن است. (معین، ۱۳۸۷، ص. ۲۱۷) در معجم الوسیط هم آمده است: اعتقاد به معنای تصدیق و یقین قلب و بستن و پیوند دادن چیزی در نفس و دل است.^۲ (مصطفی و همکاران، ۱۹۹۶). اعتقاد در اصطلاح به معنای یقین و باور قلبی به حقایق دینی که بدون شک و تردید پذیرفته شده و منشأ عمل و رفتار فرد می‌گردد. اعتقاد، نه تنها یک باور ذهنی، بلکه یک حالت قلبی است که انسان را به‌سوی عمل صالح و پایبندی به اصول دین هدایت می‌کند. (طباطبایی، ۱۳۷۸، ص. ۴۵)

۱. عَقَدَ

۲. الاعتقاد: هُوَ التَّصَدِيقُ وَالْيَقِينُ بِالْقَلْبِ، وَهُوَ عَقْدُ الشَّيْءِ فِي النَّفْسِ وَرَبْطُهُ بِهَا

۳-۱- قانون

قانون در لغت به معنای قاعده، ضابطه، و اصل ثابت و پایداری است که بر اساس آن امور تنظیم و اداره می‌شوند. (ابن منظور، ۱۹۹۴، ص. ۳۴۰). همچنین قانون از ریشه «قَنَّ» به معنای تنظیم کردن، اندازه‌گیری کردن، و قانونمند کردن است. این واژه در اصل از زبان یونانی «کانون» گرفته شده و در عربی به معنای قاعده، ضابطه، یا اصل ثابت به کار می‌رود.^۲ (فیروزآبادی، ۱۹۸۶، ص. ۳۲۵). قانون در اصطلاح عبارت است از قاعده‌ای کلی و الزام‌آور که توسط مرجع صالح (مانند مجلس قانون‌گذاری) وضع می‌شود و هدف آن تنظیم روابط اجتماعی و تأمین نظم و عدالت در جامعه است. (کاتوزیان، ۱۳۸۸، ص. ۲۳)

۴-۱- اکراه

اکراه از ریشه «كَرِهَ» به معنای اجبار، تحمیل، یا وادار کردن کسی بر چیزی که از آن نفرت دارد. در لغت، اکراه مقابل «اختیار» است. (ابن منظور، ۱۳۹۳، ص. ۳۶۲). در اصطلاح اکراه به معنای اجبار و زور است که شخص را وادار به انجام کاری می‌کند، درحالی‌که قلباً راضی به آن نیست. اکراه زمانی محقق می‌شود که فرد تحت تهدید جدی مانند خطر جانی، مالی یا آبرویی قرار گیرد و چاره‌ای جز انجام کار نداشته باشد. (یوسف موسی، ۱۳۸۵، ص. ۱۲۳). واژه «اکراه» در قرآن کریم به طور مستقیم ذکر نشده است، اما مفهوم آن در آیات مختلف به‌ویژه در ارتباط با موضوع «اجبار در دین» مورد اشاره قرار گرفته است. مهم‌ترین آیه‌ای که به این مفهوم می‌پردازد، آیه ۲۵۶ سوره بقره است: «در دین هیچ اکراهی نیست، زیرا حق از باطل روشن شده است.»^۳ به این معنا که نفی اجبار در پذیرش دین است؛ یعنی اسلام بازور و اکراه گسترش نمی‌یابد، بلکه پذیرش آن باید از روی اختیار و بینش باشد. (مکارم شیرازی، ۱۳۹۸، ص. ۲۱۰-۲۱۲)

۱. Kanón.

۲. القانون: الْمُسْطَرَّةُ، وَالْمُقَدَّارُ، وَالْأَصْلُ الْمَقِيسُ عَلَيْهِ

۳. لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ

۲- تاریخچه تحولات پوشش زنان در فرهنگ و تمدن ایران

پوشش زنان در ایران تحت تأثیر عوامل تاریخی، فرهنگی، مذهبی، سیاسی و اجتماعی تحولات قابل توجهی داشته است این تحولات را می‌توان در دو دوره باستان و پسا اسلام بررسی کرد :

۲-۱- ایران باستان

در ایران باستان پوشش زنان با تنوع و آزادی نسبی همراه بوده است در این دوران زنان لباس‌هایی بلند و گشاد با آستین‌های وسیع یا باریک که از پارچه‌های فاخر و تزیینی دوخته شده بود و کمربندهای پهن برای جمع کردن پیراهن در کمر استفاده می‌کردند. (انوری، ۱۳۸۱). در باب پوشش سر در این دوران افراد با توجه به طبقه اجتماعی، موقعیت جغرافیایی، مذهب و سنت‌های محلی از روسری‌های ابریشمی، کلاه و تاج‌های تزیینی با سنگ‌ها و جواهرات قیمتی، پوشش کامل شامل چادر و روبنده استفاده می‌کردند. البته باید این نکته را هم در نظر داشت که در این دوران پوشش سر برای زنان الزامی نبوده است؛ بلکه آنان می‌توانستند موهای خود را به صورت آزاد یا با بافتن آنها به شکل‌های مختلف آرایش دهند و در واقع پوشش سر در ایران باستان بیشتر نمادی از احترام و جایگاه اجتماعی بود تا الزام مذهبی. (حبیبی، ۱۴۰۰). پوشش پای زنان در ایران باستان غالباً از کفش‌های چرمی، گالش‌ها، جوراب‌های پشمی و پوشاننده‌های پارچه‌ای بود که بسته به طبقه اجتماعی و موقعیت جغرافیایی و دوره تاریخی متفاوت بود. کفش‌های تزیینی و بندهای جواهرنشان نیز در میان زنان اشراف‌زاده مرسوم بود. (انوری، ۱۳۸۱)

۲-۲- پسا اسلام

پوشش و حجاب زنان ایرانی در دوره پس از اسلام تحت تأثیر تعالیم اسلامی، فرهنگ بومی ایران و تحولات تاریخی شکل گرفته است. در اینجا به تحولات پوشش زنان ایرانی در دوره‌های مختلف پس از اسلام اشاره می‌کنیم:

بر اساس این الزام رعایت حجاب برای کارمندان زن در محیط کار، دانش آموزان و دانشجویان دختر در مدارس و دانشگاه ها الزامی است. علاوه بر این قانون به صراحت بیان می کند.^۱ (مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۵) وزارت کشور، نیروی انتظامی و سایر دستگاه های اجرایی موظف هستند تا نسبت به اجرای قانون حجاب در اماکن عمومی اقدام نمایند.^۲ (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۹) به طور کلی، قانون حجاب در جمهوری اسلامی ایران از طریق قوانین و مقرراتی مانند قانون مجازات اسلامی، قانون فرهنگ عمومی، قانون اساسی، مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، آیین نامه های اجرایی، قانون استخدام کشوری، قانون مطبوعات، قانون آموزش و پرورش و قانون دانشگاه ها اجرایی می شود. این قوانین، الزام رعایت حجاب را در اماکن عمومی، ادارات، مدارس، دانشگاه ها و رسانه ها به عنوان یکی از ارکان جامعه اسلامی تثبیت کرده اند.

۹- تطبیق مبانی حقوقی اسلام و جمهوری اسلامی در بحث حجاب

بررسی تطبیقی مبانی حقوقی اسلام و جمهوری اسلامی ایران در موضوع حجاب، نشان دهنده هماهنگی و انطباق کامل بین این دو است. در این مقاله، به تشریح مبانی حقوقی اسلام و جمهوری اسلامی در مورد حجاب و چگونگی ارتباط آن ها با یکدیگر می پردازیم:

۹-۱- مبانی حقوقی اسلام در مورد حجاب

مبانی حقوقی اسلام در مورد حجاب بر اساس قرآن کریم^۳، روایات معصومین (ع) و فتاوی فقها استوار است. این منابع به وضوح الزام حجاب را برای زنان در برابر نامحرم بیان کرده اند. حجاب در اسلام نه تنها یک حکم شرعی،

۱. قانون دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی مصوب، ۱۳۹۵، ماده ۱۷

۲. آیین نامه اجرایی قانون فرهنگ عمومی، مصوب ۱۳۸۹، ماده ۱۰

۳. سوره احزاب، آیه ۵۹

بلکه یک ارزش اخلاقی و اجتماعی است که هدف آن حفظ کرامت انسانی، جلوگیری از فساد و تقویت خانواده است. (حر عاملی، ۱۴۰۹، ص. ۱۲۰)

۹-۲- مبانی حقوقی جمهوری اسلامی در مورد حجاب

جمهوری اسلامی ایران، بر اساس مبانی حقوقی و شرعی، حجاب را به عنوان یکی از ارکان اخلاقی و اجتماعی جامعه اسلامی مورد تأکید قرار داده است. بر طبق اصل ۳ قانون اساسی دولت موظف است برای ایجاد محیطی مناسب جهت رشد فضایل اخلاقی بر اساس ایمان و تقوا و مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی برنامه‌ریزی کند الزام حجاب به عنوان یکی از مصادیق این اصل تلقی می‌شود. همچنین، اصل ۱۴۱ قانون اساسی تأکید دارد که قوانین مغایر با موازین اسلامی اعتبار ندارند. از آنجا که حجاب در فقه اسلامی واجب است، قوانین مرتبط با آن باید مطابق با موازین شرع باشد و جمهوری اسلامی ایران، به عنوان حکومتی مبتنی بر فقه شیعه، الزام حجاب را به عنوان بخشی از احکام الهی اجرا می‌کند. جمهوری اسلامی ایران، حجاب را به عنوان نمادی از هویت فرهنگی، اسلامی و انقلابی جامعه قلمداد می‌کند. بنابراین، الزام حجاب بخشی از سیاست‌های کلی نظام برای حفظ ارزش‌های اسلامی است. (مجلس خبرگان، ۱۳۸۵)

۹-۳- هدف مشترک

هدف مشترک در مبانی حقوقی اسلام و جمهوری اسلامی در باب حجاب، حفظ کرامت انسانی، عفت عمومی و جلوگیری از فساد اخلاقی برای ایجاد یک محیط سالم و حفظ هویت اسلامی جامعه است و برای آنکه حجاب در سطح جامعه رعایت شود، باید از طریق رسانه‌ها، آموزش و پرورش و سایر نهادها به ترویج و فرهنگ‌سازی آن پرداخت.

نتیجه گیری

قانون حجاب در جمهوری اسلامی ایران، بر پایه مبانی اعتقادی، فقهی و فرهنگی اسلام استوار است و به عنوان یکی از ارکان حفظ عفاف، کرامت انسانی و هویت اسلامی در جامعه عمل می‌کند. این قانون، که بر اساس آیات قرآن و روایات معصومین (ع) تدوین شده، برای زنان مسلمان الزامی است و در چارچوب وظایف حکومت اسلامی در اجرای احکام الهی اعمال می‌شود. تطبیق این قانون با آیه «لا إكراه فی الدین» نشان می‌دهد که حجاب نه تنها اجبار در دین نیست، بلکه اجرای حکم الهی برای کسانی است که اسلام را پذیرفته‌اند. این آیه به آزادی در پذیرش دین اشاره دارد، نه به آزادی در اجرای احکام دینی برای مسلمانان. در نهایت، قانون حجاب در جمهوری اسلامی نه تنها محدودیتی برای آزادی فردی نیست، بلکه عاملی برای حفظ ارزش‌های اسلامی، استحکام خانواده و صیانت از کرامت انسانی در برابر تهاجم فرهنگی است. این قانون، نمادی از تعهد جامعه اسلامی به اصول دینی و مقاومت در برابر جریان‌های مادی‌گرایانه است و در چارچوب نظام جمهوری اسلامی، به عنوان یکی از ستون‌های اصلی هویت فرهنگی و دینی کشور عمل می‌کند.

منابع

۱- قرآن

- ۲- آذرنوش، آ. (۱۳۶۸). فرهنگ معاصر عربی - فارسی. انتشارات نی
- ۳- ابن منظور، م. (۱۹۹۴). لسان العرب. انتشارات دار صادر
- ۴- انوری، ج. (۱۳۸۱). تاریخ ایران کمبریج. انتشارات امیرکبیر
- ۵- پاکروان، ف. (۱۳۸۵). پوشاک زنان در دوران پهلوی. انتشارات علمی
- ۶- پیرنیا، ح. (۱۳۳۹). تاریخ کامل ابن اثیر انتشارات اساطیر
- ۷- حبیبی، ح. (۱۴۰۰). ایران در زمان ساسانیان. انتشارات علمی و فرهنگی
- ۸- خمینی، ر. (۱۳۷۸). تحریرالوسیله. انتشارات نشر آثار امام خمینی
- ۹- سیاح، الف. (۱۳۶۸). دایرةالمعارف سیاح. انتشارات اسلام

۱۰ - شورای عالی انقلاب فرهنگی . (۱۳۸۹). آیین نامه اجرایی قانون فرهنگ عمومی. انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

۱۱ - طباطبایی، م. (۱۳۸۰). دایرةالمعارف قرآن کریم. انتشارات اسوه

۱۲ - طباطبایی، م. (۱۳۷۸). اصول عقاید. انتشارات اسوه

۱۳ - طباطبایی، م. (۲۰۲۰). المیزان فی تفسیر القرآن. انتشارات دارالکتب الاسلامیه

۱۴ - طباطبایی، م. (۱۳۸۴). حجاب در ادیان. انتشارات بوستان کتاب

۱۵ - طبری، ج. (۱۴۱۵). تفسیر طبری. انتشارات الدار الفکر

۱۶ - عاملی، ح. (۱۴۰۹). وسائل الشیعة. انتشارات آل البيت

۱۷ - فیروزآبادی، م. (۱۹۸۶). القاموس المحيط. انتشارات الرسالة

۱۸ - قطب، س. (۱۹۷۹). فی ظلال القرآن. انتشارات دار الشروق

۱۹ - کاتوزیان، ن. (۱۳۸۸). مبانی حقوقی. انتشارات شرکت سهامی انتشار

۲۰ - گروهی از محققان. (۱۳۹۹). رساله توضیح المسائل. انتشارات بوستان کتاب

۲۱ - مازلو، ا. (۱۳۹۹). انگیزش و شخصیت. انتشارات رشد

۲۲ - مجلس خبرگان. (۱۳۸۵). قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران. انتشارات دفتر نشر آثار رهبری

۲۳ - مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۰). قانون مجازات اسلامی. انتشارات مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

۲۴ - مجلس شورای اسلامی. (۱۳۸۶). قانون فرهنگ عمومی. انتشارات مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

۲۵ - مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۵). قانون دانشگاه ها و مراکز عالی. انتشارات مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

اسلامی

۲۶ - مجلسی، م. (۱۴۰۳). بحار الانوار. انتشارات الوفاء

۲۷ - مصطفی، ا. (۱۹۹۶). معجم الوسيط. انتشارات مجمع واللغة العربیه

۲۸ - مطهر حلی، ح. (۱۳۶۱). مختلف الشیعة فی احکام الشریعة. انتشارات دار الکتاب

۲۹ - مطهری، م. (۱۳۵۸). زن در آئینه جلال و جمال. انتشارات صدرا

۳۰ - معین، م. (۱۳۸۷). فرهنگ فارسی معین. انتشارات فرهنگ نما

- ۳۱ - مکارم شیرازی، ن. (۱۳۹۸). تفسیر نمونه. انتشارات دار الکتب الاسلامیه
- ۳۲ - مکارم شیرازی، ن. (۱۴۰۰). اخلاق در قرآن. انتشارات دار القرآن الکریم
- ۳۳ - مکارم شیرازی، ن. (۱۳۸۴). حجاب در اسلام. انتشارات امام علی بن ابی طالب
- ۳۴ - یوسف موسی، م. (۱۳۸۵). اللغه فی فقه الاسلامی. انتشارات دارالاسلام